

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Losse nummers f 0,25.

LEVEN EN STERVEN

Ten aanzien van het leven kan men twee verschillende vragen stellen: *Wat is leven?* en *Wat is de zin van het leven?*

De eerste vraag hoort thuis in de wetenschap; de tweede in de wijsbegeerte.

Om de eerste vraag te kunnen beantwoorden is er een uitgebreid, ingenieus, stelselmatig en moeizaam onderzoek nodig. Aan dit onderzoek werken steeds meer geleerden uit verschillende wetenschappen over de hele wereld nauw met elkaar samen. Verrassende resultaten zijn er bereikt, verrassende nieuwe inzichten gewonnen. Maar een veel groter aantal problemen wacht nog steeds op ontraadseling.

Ons groeiende inzicht in het „wat” en het „hoe” van het leven is natuurlijk van groot belang voor de beantwoording van de tweede vraag naar de zin van het leven. Inzicht in de omstandigheden waaronder waarschijnlijk enige miljarden jaren geleden het prille begin van leven op aarde moet zijn ontstaan, inzicht in de wijzen waarop het leven zich in de opeenvolgende geologische tijdperken heeft geëvolueerd en gedifferentieerd, inzicht in de ingewikkelde processen die zich in de levende organismen afspelen, inzicht in de wisselwerking en samenhang tussen organisme en milieu, inzicht in de wijze waarop verworvenheden worden vastgelegd in een groeiende mate van ontwikkeling en organisatie, verdiepen in de onderzoeker het besef van het grote wonder dat hij aanschouwt en waaraan hij deel heeft.

Een wijds panorama tekent zich af van het leven in al zijn boeiende aspecten. In die totale samenhang van het leven vindt de vragende en zoekende mens zichzelf terug als laatste schakel in een lang evolutieproces naar steeds ingewikkelder organisatie en verinnerlijkte bewustwording. Materie rijgt zich in chemische elementen aan een tot organische verbindingen.

Verbindingen organiseren zich tot cellen die zichzelf als levende individuen in een omringende materie handhaven en vermenigvuldigen. Cellen differentiëren zich naar vorm en functie, construeren zich tot weefsels en organen, sluiten zich aan een tot integrale levenseenheden. Ieder individu is een

levenswereld die in wisselwerking staat met een grote totale levenswereld die het omgeeft en omsluit. Ieder individu neemt indrukken op van buiten en reageert er op. Indrukken leggen zich vast tot herinneringen en ervaringen. Herhaalde reactiewijzen groeien uit tot een aangeleerd gedragspatroon. Ervaringen verdiepen zich tot weten en kunnen. In de mens tenslotte wordt het leven zichzelf bewust. De instinctmatige reactie van het levende individu op zijn milieu verandert in een bewust zoeken en vragen. Het vragen naar het Wat en de Zin van het leven, het wetenschappelijke speuren en de wijsgerige bezinning vormen zo een fase in de zelfbewustwording van het leven. Aldus opgevat is het leven een grote totaliteit waarvan de mens het laatste onderdeel is, een lange wordingsweg waarvan het mens-zijn een doorgangsstadium vormt.

In die verhouding tussen individueel leven en totaal leven ligt het geheim van de evolutie. Ieder individueel leven is zelf een ontwikkeling die de essentie der totale ontwikkeling herhaalt en vertegenwoordigt. Evolutie is repeterende evolutie. Evolutie is een lange ontwikkeling die zich voltrekt over talloze individuele ontwikkelingsgolven. Individen worden geboren, groeien op tot wasdom, vermenigvuldigen zich in nieuwe individuen, dragen ervaring over op het nageslacht, ondergaan zelf een proces van veroudering, en sterven. Dat worden en vergaan is niet zinloos. Iedere individuele wording realiseert iets van de totale wordingsgang van het leven. Naar de mate waarin het individu er in slaagt de essentie van de totale wording te verwerken, lijken is zijn individuele leven noodzakelijk en zinvol.

PERSONALIA

Dr. KWEE SWAN LIAT. Geboren in 1922. Studeerde in natuurkunde en filosofie in Leiden.

Is redactielid van „Socialistisch perspectief” en publiceerde o.m. „China — 700 miljoen mensen in beweging”.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 15 september 1963

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15x23 cm. - Omvang ca. 250 pag.s

Prijs f 9.90

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30.49.60, t.n.v.

Centraal bureau Humanistisch Verbond
OUDEGRACHT 152 - UTRECHT

Wat betekent dit alles in het bijzonder voor de mens? Onder andere dit: Individuen zijn sterfelijk. Mensen worden geboren en sterven, zo gezien is het sterven de natuurlijkste zaak van de wereld. Maar ieder leven verzet zich tegen sterven. Ieder levend wezen is gericht op zelfhandhaving. In het dier is het verzet instinctmatig, in de mens wordt het bewust, het wordt een probleem waarover nagedacht en gesproken wordt. Over leven en sterven is er veel gefilosofeerd. Tegenwoordig zijn er zelfs denkstromingen die bijna geheel in de ban staan van de doodsproblematiek. Wijsgerige verhandelingen, gedichten, romans en toneelstukken zijn er aan gewijd. De ervaringen van twee wereldoorlogen, revoluties en diktaturen, concentratiekampen en gaskamers hebben het idealistische mensbeeld van de Verlichting en de Romantiek vervangen door een pessimistische visie. Oswald Spengler tekende de „ondergang van het avondland”. Arthur Miller beschreef „de dood van een handelsreiziger”. Martin Heidegger sprak van een „Sein-zum-Tode”, een leven-naar-de-dood-toe. Ieder uur van ons leven is een onherroepelijk uur nader tot de dood. Ieder leeft met de dood voor ogen. De angst voor de dood is een psychische werkelijkheid die men niet door een logische redenering kan wegpraten. Er bestaat zo'n geruststellende redenering: „Waarom zou ik bang zijn voor de dood. Zolang ik er ben, is de dood er niet. Wanneer de dood er is, ben ik er niet meer”. De geruststelling mislukt. We weten niet alleen van de dood, we worden er door aangetrokken.

Als er op straat een dodelijk ongeluk gebeurt is het er een volgend ogenblik zwart van de mensen. Ze worden er door gebiologeerd, ze kunnen niet verder, ook al vallen er sommigen flauw. Vroeger gebeurde het hangen in het openbaar; het had geen afschrikwekkende, wel een huiveringwekkende werking. Zolang de angst als een vage, niet bewust

gemaakte dreiging op de achtergrond blijft hangen, leven we in de ban van de dood. We verdringen de angst maar raken hem niet kwijt. We vluchten in de alledaagse verstrooiing en laten ons leven. De existentie-filosofen daarentegen proberen zich de zin van de dood resoluut bewust te maken. Men moet de grenssituatie van de dood transcenderen. Men moet de dood tot aan het einde toe denken. Dan krijgt het leven iets resoluuts. Men zweeft dan niet meer in de vage angst en de zorg van alledag. De mens die de zin van de dood heeft ervaren existeert, wordt uitgelicht uit het vlakke bestaan in de klaarheid omtrent leven en sterven. In de existentie heeft het mens-zijn een bewustere werkelijkheid. Hiermee raakt de hedendaagse existentie-filosofie aan een denk- en levenstrant die in boeddhistische stromingen is ontwikkeld. Het boeddhistische nirwana is een ontstijgen van de tegenstelling tussen leven en sterven.

Die overwinning van de tegenstelling kan men alleen bereiken door leven en sterven te aanvaarden, volledig te beamen en tot aan het einde toe te denken en te ervaren. Een levend wezen kan zijn eigen dood niet ervaren. Wel kan hij ervaren wat sterven is. Askese en versterving kunnen ons geestelijk doen gewaarworden, hoe wij al levende voortdurend onderweg zijn. We kunnen ons inleven in het sterven van anderen. We kunnen ons volledig bewust worden hoe ons individuele leven volkomen afhankelijk is van en deel heeft aan het totale leven. We kunnen inzien en ervaren hoe de wording van het universum zich voltrekt over het worden en vergaan van talloze individuen. In de bewustwording toont zich dit worden en vergaan als klaar en doorzichtig. We aanvaarden en beamen het als een zoheid, als een intense werkelijkheid die we ervaren en enkel kunnen aanduiden als „zo-is-het”.

Maar daarmee hebben we het leven en sterven in de „zoheid” ook ten volle aanvaard. In de volle bewustwording van het sublieme moment van verplichting zijn we niet meer individu maar zijn we één met al het wordende en stervende. Al dit worden en vergaan is lijden, is „samsara”. Maar „samsara” is in de doorbraak van het levensinzicht ook „nirwana”. En in de volle toegewendheid tot het leven en sterven doet de bodhisattva, de tot klaarheid en inzicht gekomene, de gelofte om niet eerder nirwana in te gaan dan nadat alle levende wezens van het lijden zijn verlost. Deze bodhisattva-gelofte staat in het noordelijke, zogenaamde mahayana boeddhisme centraal. In deze gelofte belijdt de tot klaarheid gekomen mens zich tot het medelijden, tot karoena, het alomvattend mededogen. Daarmee bekent de innerlijk bevrijde mens zijn eenheid en verknochtheid met de wereld.

Er zijn momenten waarin wij iets kunnen ervaren van deze opstijging naar innerlijke klaarheid en het weer afdalen in de toewending tot de wereld. Wanneer we, zat van de sleur van alledag, proberen onze zorgen en beslommingen te ontlopen en op reis gaan, dan doen wij vele nieuwe indrukken op, maar ervaren toch dat die indrukken ons innerlijke zelf niet raken. Totdat wij ons open hebben gesteld voor het andere, voor de medemens, voor de wereld. Totdat wij in het voorbijgaan al die andere, ploeterende en

zwoegende mensen hebben herkend als medemens.

In het vluchtige passeren van toeristen en inboorlingen is alleen een oppervlakkig langs elkaar heen glijden, ieder met eigen zorgen en verveling, kaleidoscopisch en on-samenhangend, onverschillig en zinloos. De kloof van vervreemding kan alleen worden overbrugd in de ontmoeting van mens tot medemens.

Pas als we zat en overvol van oppervlak-kige indrukken ons innerlijke oog openen herkennen we de wezenlijke lotsverwantschap tussen onszelf en het medelevende, ervaren we de zinvolle lotsverbondenheid in al het leven en sterven, opent zich ineens die wereld van levenszin en betekenis, die ons altijd omsloten heeft maar waarvoor we tevoren blind zijn geweest. Het is alsof er een nieuwe, intensere werkelijkheid is opengebloeid. Alles om ons heen is hetzelfde gebleven, wentelen sterren en planeten, wisselen de seizoenen, worden er kinderen geboren, trouwen er mannen en vrouwen, en sterven er mensen. Maar onze innerlijke verhouding tot dit alles is veranderd. Het is niet meer zo maar. Wij zijn het. Wij ervaren het als „zo” en „niet anders”, hier en nu, en tegelijk ruimteloos en tijdloos. Wij ervaren het als leven en sterven, worden en vergaan, lijden en gelukzaligheid. Wij kunnen niet anders dan het ten volle beamen en met volle teugen aanvaarden. Deze bezeten en absurde wereld is onze wereld, zijn wij zelf, en kunnen wij maken en breken, in volle vrijheid en verantwoordelijkheid.

In zo'n moment van open toewending naar de wereld kunnen wij ervaren wat de bodhisattva bewogen heeft, om met levende hartstocht te kunnen verklaren: Al die anderen wil ik zijn. Hun leven en sterven zal mijn leven en sterven zijn. Ik wil minnen met de verliefden. Ik wil rebelleren met de nozems. Ik wil berouwen met de veroordeelden. Ik wil strijden met de revolutionairen. Ik wil streven met de wereldverbeteraars. Ik wil bidden met de gelovigen. Ik wil worstelen met de twijfelaars. Ik wil tasten met de blinden. Ik wil hongeren met de bedelaars. Ik wil lijden met de zieken. Ik wil berusten met de stervenden. Hun lot zal mijn lot zijn. En tezamen zullen wij ontstijgen in nirwana.

Dan in die overgave en toewending tot de wereld is heel die wereld van leven en sterven identiek met ons zelf en ons eigen. Dan worden wij bewust en geestelijk „mens” in de diepste zin van dat woord.

Dan realiseren wij in ons individuele leven de essentie van het totale, in ons van zichzelf bewust geworden leven. Dan weten we niet alleen dat het „zó” is, zoals zeldzame zieneren en geïnspireerden ons getoond hebben, maar ervaren en beleven wij het zelf als „zo” en „niet anders”.

Dan beseffen we ook de zin van wat Goethe heeft uitgedrukt in de woorden:

Und solange du das nicht hast,
Dieses stirb und werde,
Bist du nur ein trüber Gast
Auf der dunklen Erde.

S. L. KWEE.

wie legde ooit de hand op het volle leven

Wie legde ooit de hand op 't volle leven,
Wie heeft niet haast de helft ervan verloren
In droom, in koorts, in spel van woorden
horen,
In liefdespijn, in ijdel doen en streven?

Ja, zelfs wie rustig in zich zelf verheven,
Zich 't doel bewust waarvoor hij is geboren,
Reeds vroeg een weg door 't leven heeft
verkoren,
Zoet voor het tegenstrijdig leven beven.

Wie wenst niet dat 't geluk hem zal
geworden?
Alleen, 't geluk, als 't werkelijk komt,
verdragen,
Dat kan geen mens, 't is goddelijk van orde.

Ook komt het niet, wij wensen slechts en
wagen:
Den slaper wordt 't niet in de schoot
geworpen,
De looper zal er tevergeefs naar jagen.

August Graf von Platen
vert. J. W. Schulte Nordholt

rapport humanisme en sociale gerechtigheid

Zij, die dit nog steeds zeer actuele rapport in hun bezit willen hebben, kunnen dit bestellen door storting of overschrijving van f 1,25 op postrekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond — Utrecht, met vermelding: „Rapport H.S.G. no. 6301”.

lezingen voor de radio

- zo. 22 sept. VARA 9.45 uur: B. V. A. Röling: Levenshouding en oorlogsprobleem
- zo. 6 okt. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.
- zo. 13 okt. VARA 9.45 uur: J. P. Mazure: „Onkerkelijkheid en humanisme”.
- zo. 20 okt. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: „Humanisme voor iedereen”.

Jan van Hout (1542—1609) was, om met onze voorouders te spreken, een man die „bloed in het oor” had. Met Van der Werff, Douza en Bronckhorst vormde hij in zijn geboorteplaats Leiden de kern van de partij die de stad tot het uiterste wilde verdedigen. Einde 1574, tijdens het eerste beleg, besloot de magistraat papieren geld uit te geven van het perkament van oude misboeken met het randschrift: *Haec libertatis ergo* (Dit alles ter wille van de vrijheid). De Leidse gereformeerden waren het daarmee geenszins eens: niet ter wille van de vrijheid werd het beleg doorstaan, maar ter wille van de religie. Er had dan ook moeten staan: *Haec religionis ergo*, onderrichtte ds. Taling zijn gehoor in de St. Pieterskerk en hij wond zich daarbij zo op, dat hij de leden van de vroedschap bij varkens vergeleek, die niet verder kijken dan hun voer. In het „Heerengestielte” zat Jan van Hout, sinds 1573 secretaris der stad, naast burgemeester Van der Werff, aan wie hij zijn geladen pistool toonde met de vraag: „Zal ik hem eraf lichten?” Deze stamelde: „Wat zoudt gij beginnen, wat onrust zoudt gij aanrichten?” en kon met moeite zijn opgewonden buurman tot bedaren brengen.

Dit voorval is typerend voor het karakter van deze invloedrijke Noordniederlander uit de eeuw van Erasmus. Twintig jaar oud werd hij benoemd tot klerk van de secretaris der stad; twee jaar later volgde hij deze op en bleef deze waardigheid bekleden tot zijn dood, echter niet zonder onderbreking. In 1569 werd hij op aandrang van Bossu als „zeer suspect” ontslagen, waarna hij een paar jaar met zijn gezin als balling buitenslands vertoefde en er als notaris in zijn onderhoud voorzag. Toen Leiden zich vóór de Prins had verklaard, keerde hij terug en hij werd wederom stadssecretaris. Ook in het college van Curatoren van de Universiteit en de vierschaar is hij enkele jaren als secretaris werkzaam geweest en de stadsdrukkerij kwam onder zijn beheer te staan.

Als meer sterke karakters schijnt Jan van Hout niet vrij van heerszucht te zijn geweest, maar te goeder trouw. Hoewel van eenvoudige afkomst, stierf hij als een rijk man; niet voor niets was zijn zinspreuk „Hout en wint”. Zijn hand was echter mild, ook voor anderen. In de eerste plaats voor zijn ouders, zijn vrouw en zijn dochters, al was hij er niet van gediend, dat zij „’t jofertgen speelden”, maar ook voor het kind van zijn zuster, Jan Orlers, later burgemeester van Leiden, wiens opvoeding hij leidde en bekostigde. Bij die opvoeding mocht het vaak de wind van voren heten; anderen wisten van die wind mee te spreken, doch nooit was Van Hout haatdragend. De wraak liet hij over aan God, wiens wil de wet was waarnaar hij trachtte te leven. Maar die wil vernam hij allereerst uit de door hem zelf gelezen en geïnterpreteerde bijbel en uit de stem van het eigen geweten. Hij wilde wel naar de predikanten luisteren,

als zij hem iets goeds te zeggen hadden, maar zij moesten hem niet de wet willen stellen, evenmin als aan de wereldlijke overheid. Wilde de synode er bijv. zorg voor dragen, dat overal scholen zouden worden opgericht, Van Hout oordeelde: het onderwijs „es ’t werc des overheys”. Aangaande het sluiten van huwelijken heette het: dat de Kerken zich „met het huwelijck ende diergelijcke zaecken als geheel polityc zijnde, niet en bemoeien” mogen, m.a.w. Van Hout beschouwde het huwelijk geheel als een aangelegenheid van burgerlijke aard. Ten aanzien van de doop veroordeelde hij de door de synode aanbevolen vroegtijdigheid: „Laeten de lieden haer kinderen doen dopen als ’t haer gelegen comt”. De man van het pistool in de St. Pieterskerk horen wij ten slotte in de snijdende uitlating: „Alle predicant geen profeet en es noch begaafd metten Heiligen Geest, die de verborgentheyden ontdekt”. Als vroom libertijn hield Van Hout in dit leven de blik gericht op een beter, doch als humanistisch gevormd kind van zijn tijd was het leven op deze aarde in zijn onderscheiden uitingen hem lief. Aan wetenschap en kunst besteedde hij de tijd die zijn drukke bezigheden hem lieten. Als secretaris schreef hij zijn baanbrekende „Ordonnantie ende onderrichtinge vande ordre ofte geregeltheit die van nu voorts aen ter secretarye of schryfkamer deser stadt Leyden sal werde onderhouden”, als historicus het „Dienstbouc der stad Leiden”, waarin hij op grond van de historische gegevens de groei van zijn vaderstad wilde beschrijven, ten spiegel voor het nageslacht. Hij was de eerste archivaris die met wetenschappelijke zorg de oude papieren ordende en aldus de weg baande voor de moderne archiefwetenschap. Hij regelde het belastingwezen in zijn gewest, schreef een rapport over armenzorg in een proza dat rijk aan beeldende kracht is. Vooral deze kant van zijn universele geest vormde de kern van zijn vriendschap met kunstenaars als Coornhert, Spieghel en Roemer Visscher. Een innige band van gemeenschappelijke idealen van kunst en leven verbond hem met Janus Douza (Van der Does): walging van het holle bedrijf der rederijders, hoogheidsbesef van de kunst, waarin het „Odi vulgus profanum” van Horatius herleefde, hebben hun beider dichterlijke werkzaamheid gekenmerkt. En hoewel er van zijn werken maar weinig bewaard is gebleven, kan men toch constateren, dat Van Hout, buiten alle theorie om, een kunstenaarschap van eigen ras heeft bezeten, waarmee hij dingen heeft voortgebracht die nader bij het grote werk der zeventiende-eeuwen staan dan iets dat hem voorafgaat. Dit heeft mede deze strijder voor de vrijheid van het land, deze energieke en werkzame burger, ambtenaar en geleerde tot een der meest karakteristieke vertegenwoordigers van de Nederlandse renaissance in de beste zin van het woord gemaakt.

F. P. HUYGENS.

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistische Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)